

TUDENGITE HUVI GARANTEERITUD

ARHEOLOOGIANÄITUS „KOOLNUD JA
KOOLKONNAD“ TARTU LINNAMUUSEUMIS

— ARVI HAAK —
TARTU LINNAMUUSEUM

— MARGE KONSA —
TARTU ÜLIKOO

FOTO: Mirja Ots

Ehkki arheoloogianäitusi ei korraldata Eesti muuseumides ülearu sageli, pole need ka midagi erakordset. Küll võime väita, et enamikul juhtudel on arheoloogiaväljapanekute peatähelepanu esemetel. Puhtakujuliste esemenäituste kõrval on olulisel kohal teemanäitused, kus arheoloogilistel leidudel tuleb kinnitada üht või teist seisukohta (näiteks olla tunnistajaks asula varase tekkeaja, mõne käsitööeriala vanuse vms osas). Tartu linnamuuseumis 9. veebruaril 2010 avatud näitus tõuseb esile teistsuguse materjali-käsitluse poolest – keskele kohale pole tõstetud mitte leiuaines ise, vaid selle tõlgendused.

IDEEST

Näituse idee sündis Tartu Linnamuuseumi ja Tartu Ülikooli arheoloogia õppetooli koostöös. Muuseumi arheoloogiaosakond soovis teha näitust, kus vaataja tähelepanu suunataks arheoloogilise esemega seonduvale tõlgendusele, millest sageli moodustub *lugu*. Tavapärase muuseumieseme puhul koosneb see lugu üleandjale teadaolevatest andmetest, mis uurimistöö kaudu võivad täieneda; arheoloogiliste esemete üleandjale on teada vaid leidmisandmeid, mis sageli on loo tekkimisel tähtsad, kuid muuseumikülalastajale sellisena huvi ei paku. Info eseme kasutusvõimaluste, omaaegsete kasutajate ja funktsiooni kohta tuleb luua uurijal ehk siis tema vahendusel sünnib ülalnimetatud lugu. Käesolev näitus püüab üldarusaadaval ja mängulisel viisil esitada, kuidas on ajas muutunud uurijat ümbritsev taustsüsteem ehk teooria, mille raames taolised tõlgendused sünnivad.

Mineviku tõlgendamise erinevate viiside tundma õppimine ja teoreetiliste teadmiste kasutamine praktikas on oluline osa arheoloogide väljaõppest ülikoolis. Akadeemilised väljendusvahendid teadmiste praktiliseks rakenduseks on aga humanitaarteadustes võrdlemisi napid, piirdudes peamiselt kirjaliku või suulise tekstiloomega. Seetõttu pole imekspandav, et tudengid võtsid võimaluse näitust teha õhinal vastu. Näituse ettevalmistus kestis ühe semestri alates septembrist kuni näituse avamiseni veebruaris ja toimus arheoloogia teooria ainekursuse raames. Kursuse alguses moodustasid tudengid 3–4-liikmelised rühmad ning iga rühm valis ühe arheoloogilise koolkonna, kelle esindajateks nad kehastusid. Selleks tutvusid nad põhjalikult koolkonna põhiideede ja -teostega ning tutvustasid neid ka teistele kursusel osalejatele. Järgmise ülesandena pidid rühmad tõlgendama etteantud arheoloogilist leiukogumit oma koolkonna teooriast lähtuvalt ja esitama tulemuse näituse kavandina. Sellele järgnesid ühisarutelud, konsultatsioonid kuraatorite ja muuseumi kunstnikuga, näitusematerjalide valmistamine ja näituse ülespanek.

SISUST

Arvasime, et parima tulemuse saavutame siis, kui käsitletava leiukogumi kohta pole varem esitatud autoriteetset tõlgendust, mis võiks hakata mõjutama teisi, alles loodavaid käsitlusi. Samuti soovisime, et esemematerjal oleks võimalikult mitmekesine, et ülesanne üliõpilastele ja tulemus vaatajaile huvitav tunduks. Seetõttu olid tõlgendusvõimalused ehk avaramad kui arheoloogiliste leidude puhul tavaline. Valminu pole pelk fantaasialend, vaid arheoloogiateaduses eri aegadel valitsenud koolkondade lähenemisviiside mõnevõrra utreeritud esiletoomine.

Selliselt lähtekohalt tundusid näituseidee edasiandmiseks sobivamad baltisaksa arheoloogide tollases mõistes teaduslikel kaevamistel kogutud leiud. Juhuleidudega võrreldes on oluline, et meieni on jõudnud esmane kaevamisinfo. Raiste kalme tundus sellistest leiukogumitest sobivaim: arheoloog Richard Hausmanni teemakohase artikli ilmumise järel oli seda muistist käsitletud vaid arheoloog Silvia Laul Lõuna-Eesti kalmete ja asustuse uurimise seisukohalt.

Näitusel oli esindatud viis Raiste kalmeleidudest ajendatud tõlgendusviisi. Kultuuriajaloolise koolkonna nimetus on tõenäoliselt enamikele arheoloogiavälilistele inimestele tundmatu. Küll aga on ilmselt paljud kohanud leiumaterjali ajalist, kultuurilist ja etnilist päritolu esiplaanile tõstvaid arheoloogiaekspositsioone. Meie näitusel olid sellises tõlgendusraamistikus esitatud

Valminu pole pelk fantaasialend, vaid arheoloogiateaduses eri aegadel valitsenud koolkondade lähenemisviiside mõnevõrra utreeritud esiletoomine.

ajaloolisse kappvitrini paigutatud originaalesemmed, mida täiendas leidude ajalist ja kultuurilist kuuluvust avav kataloog. Marksistlik tõlgendus keskendus Raiste matusepanuste hulgas olevatele raudesemetele, millest tehti järeldotsi omaaegse rauatöö arengutaseme, tootmisprotsessi ja ühiskondliku formatsiooni kohta. Külalastajale vaatamiseks pakutud lehekülg protsessualistliku arheoloogi töömärkmikust viitas otsingutele sotsiaalsete süsteemide, antropoloogiliste analoogiate ja kvantitatiivsete meetodite vallas.

Arvi Haak

Marge Kansa

Refleksiivsust tähtsaks pidavad postprotsessualistid aga pöördusid näituse külastaja poole teda eneseanalüüsile ahvatledes. Poststrukuralistliku koolkonna esindajad dekonstrueerisid kogu olemasoleva teadmise Raiste matusepaiga kohta ning löid varjatud tähendustele tuginedes uue tõlgenduse, mis teostati homoarheoloogia võtmes ja koomiksi vormis.

TEOSTUSEST

Lõpliku kuju sai näitus tudengite ja muuseumi koostöös. Muuseum soovis, et kasutataks võimalikult eriilmelisi väljendusvahendeid, et koolkondade vahelised erinevused paremini esile tuleksid. Näiteks täiendab marksistliku koolkonna võtmes loodud video väga oluliselt üldpilti, ehkki Eesti muuseumides nõukogude ajal seda vahendit ei kasutatud. Siiski tutvusid tegijad mitmete omaaegsete väljapanekutega ning asjatundjale on äratuntavad vihjed ARSi ekspositsioonistendile (Võrumaa Muuseumi vahendusel) või Eesti Rahva Muuseumis 1920.–30. aastatel korraldatud arheoloogianäitustele (tolleaegne vitriin). Pigem emotsioonist kui ühest konkreetsest eeskujust on kantud ülalnimetatud näitusekataloog (mis kujunes tsariaegsete eeskujude põhjal) ja väljakaevamiste tähtsaima töövahendi muutumisi kajastav külvlitüpoloogia.

Muuseumi poolt täitsime ühe olulisema eesmärgi, andes paljudele noorematele külastajatele põhjuse tulla muuseumi ning näha oma tuttavatega seonduva näituse kõrval ka teisi väljapanekuid. Ühtlasi andis see julgust, et selline tulemus pakub huvi märksa laiemale ringile kui pelgalt asjaosalised. Vaatajale, kes arheoloogiaga lähemalt seotud ei ole, lootsime näidata, kui erinev võib olla arheoloogiliste leidude käsitlus, kui lähtekohad sedavõrd lahknevad.

Kultuuriajalooline (ülal) ja marksistlik lähenemine Raiste kalmeleidudele

FOTOD: Joonas Õunapuu